

SLUZIGER KRONIEK

JAARGANG NR. 25 | NUMMER 75 | SEPTEMBER 2015

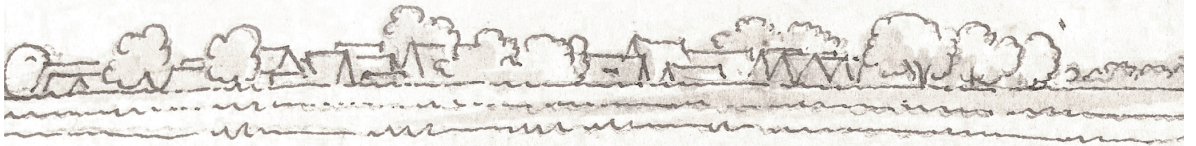

Tijdschrift van de Historische Vereniging Zwartsluis over de geschiedenis van Zwartsluis, Baarlo, De Velde, Zwartewaterklooster en Zandbelt en Schutsloot

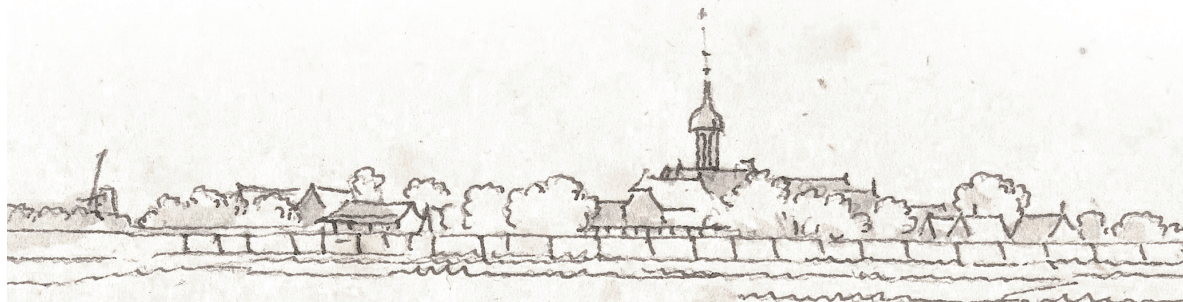
www.historiezwartsluis.nl

Luar setan geris, Kanyasean, 29 Juni.

Inhoud

- 2 **Van de voorzitter**
Jo Appelo-Slurink
- 4 **Verenigingsnieuws**
- 5 **Joodse gemeenschap uit Zwartsluis tijdens WO II
weggevoerd- en vermoord** *(Deel 2 - Familie verhalen)*
- 14 **Het ABC van Zwartsluis**
- 16 **Middenposter**
- 18 **Het Rudolph Knol orgel in de Hervormde kerk van Zwartsluis**
Henk Schoonewelle
- 27 **Wat gebeurde er an de Sluus**
- 28 **Vergaan in het ijs**
George Snijder

Van de Voorzitter

Historie is het verhaal van hetgeen gebeurd is of geacht wordt gebeurd te zijn. Zo omschrijft van Dale's woordenboek het begrip historie. Dat is dan ook het doel van onze vereniging.

Eind dit jaar bestaat onze vereniging 25 jaar. Dit jubileum gaan we vieren op 31 oktober a.s. van 14:30 – 18:00 uur, in bezoekerscentrum “Sluispoort”, Handelskade 25, Zwartsluis. De voorbereidingen hiervoor zijn in volle gang. Een uitnodiging voor dit jubileum hebt u bij deze kroniek ontvangen. Als u van plan bent te komen, meldt u zich dan aan, i.v.m de catering, via e-mail of bijgevoegd aanmeldingsformulier.

Het programma ziet er als volgt uit:

14:30-15:00	Ontvangst bezoekers
15:00	Welkomstwoord ceremoniemeester
15:15	Toespraak voorzitter
15:30	Toespraak wethouder Knol en evt. andere sprekers
16:00	Ceremonie benoeming ereleden mevrouw Z. Dekker-Schurink en de heer J. Ridderinkhof tevens uitreiking 1ste Jubileumboek aan beiden.
17:15	Dankwoord voorzitter
18:00	Sluiting ceremoniemeester

Bij vertrek kan elk lid het prachtige Jubileumboek “Zichtbaar verleden” (samengesteld door Martin Schuite en Thijs Oosterhof) in ontvangst nemen bij de balie in de aankomsthal.

Een korte terugblik over het ontstaan van de HVZ 25 jaar geleden.

De Historische Vereniging Zwartsluis (HVZ) is in eerste instantie opgericht in februari 1989. Het verenigingsblad heette toen “De Skutting”. Onder deze naam zijn 2 nummers uitgegeven.

Er bleek geen of weinig belangstelling te zijn voor de HVZ. Jammer voor de initiatiefnemers van het eerste uur, waaronder de heren D. Driessen, B. de Graaf, A. Greveling, R.D. Leenman, P. Louwerse, R. Postma, G. Vinke-Beens, S. Voerman, Th. Smink en J.H. v. Beers.

Eind 1990 heeft men een nieuwe poging gewaagd en deze poging heeft wel succes gehad. Bert Kampherbeek (voorzitter) memoreerde in de eerste Sluziger Kroniek (september 1991) dat het goed gaat met de HVZ. Er zit leven in. Er werd meer aan ledenwerving gedaan en bij de uitgave van dit eerste nummer

waren er bijna 80 leden. Het bestuur bestond uit de heren B. Kampherbeek, J. Ridderinkhof, J.H. van Beers, R.D. Leenman, H. Klomp en mevrouw Oosterhaven. Eind 1992 memoreerde Bert Kampherbeek dat het ledenaantal de 150 nadert, wat voor een gemeente als Zwartsluis erg veel is.

Het ledenaantal nadert op dit moment de 500. Wat een prachtig resultaat.

Een aantal bestuurders van het eerste begin zijn inmiddels overleden. Ze hebben veel werk verzet, waar we ze dankbaar voor zijn. Mede door hun toedoen hebben we nu een bloeiende vereniging.

Wij proberen dit te continueren door met de tijd mee te gaan.

We hebben inmiddels naast 60.000 foto's, waaronder het fotoarchief van Stoffel Voerman, ook het archief in de "Toesebolte" gedigitaliseerd.

En wat vindt u van de website..... We doen ons best om naast foto's ook interessante archiefstukken op de website te plaatsen.

Hoogtepunten de afgelopen 25 jaar zijn:

Er werd 2 keer een reünie georganiseerd. Beide waren een daverend succes.

Fotoarchief Stoffel Voerman geordend en gerubriceerd, een grote klus.

Daarna inwoning bij Schoonewelle om archief toegankelijk te maken.

Verhuizing Schoonewelle naar Sluispoort met inrichting expositie oude beroepen Zwartsluis. We hebben een aantal exposities opgezet en meegewerkt aan andere exposities.

De poëziealbum- en doopjurkenexpositie waren een groot succes.

Momenteel is er in de theetuin van Sluispoort een centsprenten expositie, die tot half/eind september blijft hangen. Centsprenten zijn leerzame, soms heel moralistische drukwerkjes, de voorlopers van de stripboeken. Het zijn in het verleden massaal geproduceerde volks- en kinderprenten, die maar één cent kosten, vandaar centsprenten.

Vanaf eind september tot half november zal er een expositie zijn over 25 jaar Zwartsluis. Hoe zag Zwartsluis er 25 jaar geleden uit en hoe ziet Zwartsluis er nu uit!

De vakanties lopen ten einde en wij starten weer met een nieuw seizoen.

De sprekers zijn uitgenodigd en de eerste ledenbijeenkomst is al op woensdag 30 september a.s. De heer Bert Wolbert gaat ons op amusante wijze informeren over genealogie en het toepassen ervan in eigen kring, aan de hand van een moeizame zoektocht door 500 jaar Twentse geschiedenis.

De ledenbijeenkomst in januari staat gepland op woensdag 20 januari 2016 (lezing over streektaal) en de jaarvergadering op woensdag 13 april 2016 (lezing over veld en boerderijnamen). Noteert u vast deze data.

Voor u ligt de 75ste editie van de "Sluziger Kroniek". De redactie heeft haar best gedaan er weer een bijzonder nummer van te maken met boeiende artikelen.

De Sluziger Kroniek van december zal dit jaar niet verschijnen, omdat u daarvoor het jubileumgeschenk "Zichtbaar verleden" in ontvangst mag nemen. Reden temeer om 31 oktober naar Zwartsluis te komen.

De volgende "Sluziger Kroniek" ontvangt u weer, zoals gebruikelijk, in april 2016.

Tenslotte wensen we u veel leesplezier en we hopen velen van u op 31 oktober te mogen begroeten. Graag tot dan.

*Met vriendelijke groet,
Jo Appelo-Slurink*

Verenigingsnieuws

Ontvangen foto's en documenten 2015 t/m juli

<i>G. Corporaal</i>	Fotoalbum + digitaal mapje foto's
<i>J. Spiekman, Wapenveld</i>	Foto's scheepswerf + oude films, o.a opening OLS Aremberg 1958 (digitaal)
<i>Erven J. Everts</i>	oude kranten(knipsels), foto's en andere documenten
<i>J. Heetebrij, Zwolle</i>	Enkele foto's (digitaal)
<i>C. v. Beest</i>	Diverse documenten (digitaal)
<i>R. Visscher-Doosje</i>	Oude kranten (1940) en akte en foto café Spans, De Noorde
<i>K. Westenberg</i>	Foto's en ansichten (digitaal)
<i>T. Troost</i>	Scan getuigschrift schippersschool 1944 (digitaal)
<i>A. Santbergen-Harsevoort</i>	Enkele foto's (digitaal)
<i>P. van Veen</i>	Twee dozen met scheepvaartvlaggen
<i>J. Joosten</i>	Ledenboekjes schippersvereniging 1933-34 met verzekeringswaarde

Joodse gemeenschap uit Zwartsluis tijdens WO II weggevoerd- en vermoord

Deel 2 - Familie verhalen

De struikelstenen zijn op 4 verschillende adressen in Zwartsluis te vinden. In deze huizen hebben 4 families gewoond, geleefd, gesproken, gevreesd, gelachen, gehuild, gewerkt binnen een klein dorp. Na hun verdwijning zijn hun spullen eerst bewaard geweest in de synagoge, wachtend op hun terugkeer, wat niet zou zijn.

Hun leeggehaalde huizen werden al snel opnieuw bewoond door aanhangers van de bezetter.

In het dorp zijn van alle families verhalen bekend. Om hen niet te vergeten willen we ook die verhalen zo goed mogelijk doorgeven.

Familie Aronius - Westeinde

Jacob Aronius was op 12 augustus 1927 getrouwd met Gesiena van Gelder. Hij komt uit het oude geslacht Aronius wat al sinds 1777 in Zwartsluis woont. Zij komt uit Beilen. Hij is manufacturer of koopman, zoals in één van de

officiële documenten beschreven staat. Hierin wordt verteld dat hij op 11 maart 1929 verschijnt aan de ambtenaar van de burgerlijke stand om te verklaren dat er 2 dagen eerder, een zoon geboren is. Een zoon die de naam Salomon krijgt. Die aangifte is gedaan in de aanwezigheid van 2 getuigen, t.w. W. Aronius, koopman en B. Greveling, winkelier. Hoe bijzonder zal het geweest zijn om als dorpsgenoot aanwezig te mogen zijn bij deze aangifte.

Hoe bijzonder is dit kind ook voor zijn ouders, hij zal enig kind blijven, ook een zorgenkind, hij had moeite met leren, over hem en zijn ouders het volgende verhaal, verteld u door de ogen van een jongen....

Woning Jacob Aronius, nu Westeinde 5

Ik zie de jongens van Aronius nog zo lopen. Aron, de zoon van Wolf Aronius en Salomon, de zoon van Jacob Aronius. Het waren neven van elkaar, want de vaders waren broers.

Salomon, die door zijn ouders Salo genoemd werd, was maar een jaar ouder dan ik, hij was geboren op 9 maart 1929. Salo woonde aan het Westeinde, zijn vader was veel bij de weg met zijn handel in manufacturen, zijn moeder was thuis en lette op de winkel.

Salo was, zo ik me nog herinner, een knappe jongen, altijd keurig gekleed maar wel een eenling, die de eenzaamheid in zich had. De joodse school stond er nog wel, maar er waren bijna geen joodse gezinnen meer in Zwartsluis. Aron en Salo waren de enige joodse jongens. Beide jongens zaten op de openbare school die toen nog in de Schoolstraat stond. Vroeger moest je naar de lagere school als je op 1 april 6 jaar geworden was. Zo ging Salo in 1935 naar school. Hij speelde wel met vriendjes in de buurt, de jongens van Moorman of van van Eerde. Er was altijd wel wat te spelen of te beleven, want de scheepvaart kwam door de Arembergersluis, bij Salo om de hoek. De ophaalbrug ging meerdere keren per dag omhoog om de schepen door te laten. Het was een machtig gezicht als de schepen vanaf het Zwartewater de Wha op kwamen varen en dat kon Salo zelfs zien vanuit zijn woonkamer. Als het stormde dan sloeg het water soms tegen de walkant achter zijn huis aan. Natuurlijk is hij wel eens bang geweest als het zo te keer ging en het water donker en dreigend was.

Wij vonden het wel raar dat Salo op zaterdag eigenlijk zondag had en dat de zondag voor hem dan een gewone dag was. De sabbatdag stond bij de vader en moeder van Salo in hoog aanzien en deze werd intens gevierd. Samen met zijn familie uit het Klein Lageland werd er gelezen uit de Thora en er werd ook naar geleefd. De beide families leefden wel teruggetrokken. Ze gingen bij elkaar op visite en wisten wat ze aan elkaar hadden. Soms kwamen er logés mee met nicht Sara, die in Apeldoorn werkte. Samen gingen ze natuurlijk op de Sabbat naar de Synagoge aan de Baanstraat.

Dan komt de grote dreiging vanuit Duitsland. Iets om nog veel banger voor te zijn dan voor de ergste storm. Wat zal Salo hier allemaal van geweten hebben? In de donkere avonden zullen zijn vader en moeder vast wel gesproken hebben over de toekomst.

Omdat het leren voor Salo moeilijk was ging hij vanaf zijn 11e jaar naar de Mackay school in Meppel. Dit viel samen met het begin van de oorlog.

Een moeilijke beslissing voor zijn ouders. Het staat mij nog duidelijk voor de geest hoe Salo met zijn tasje met brood naar het station liep om met de bus naar Meppel te gaan. Hij moest ook net als alle andere joden een ster dragen. Stel je dat eens voor, als 11 jarige jongen met een grote gele ster op je borst rondlopen, zodat iedereen kon zien dat je Jood was. Dat was het begin van de Jodenvervolging in Zwartsluis.

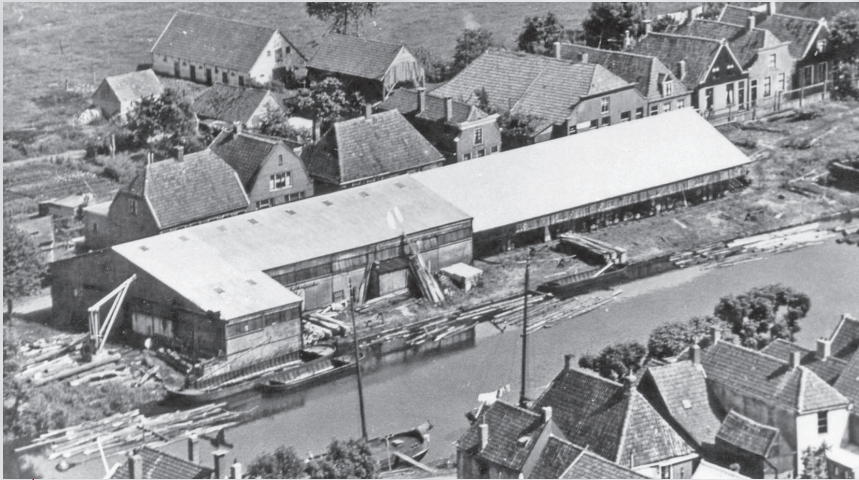
Salo zijn vader moet een formulier invullen met de namen van zijn huisgenoten er op. Dat betekent dat ook zijn oom Mozes die bij hen inwoont wordt opgeschreven. Er wonen dus 4 Joden op hun adres. Later moet de radio worden ingeleverd en dan ook nog de fiets, dat is erg, want die fiets had Salo's vader nodig voor de handel. De fiets van de buurman lenen mocht ook niet en ook een paard en wagen was verboden. Voor Salo betekende het dat hij niet meer met de bus mag. Op 6 juli 1942 komt het bericht dat hij geen onderwijs meer kan volgen. Misschien heeft Salo dit bericht niet zo erg gevonden, want net als alle kinderen vond hij het ook wel fijn als hij vrij was van school. Twee weken later vertrekt zijn oom Mozes naar een inrichting in Apeldoorn. En nog een week later komt voor Salo het bericht dat zijn vader zich moet melden. Daar zal hij vast verdriet van gehad hebben. Hij bleef alleen achter bij zijn moeder. Het afscheid zal zwaar geweest zijn, maar ze gingen vol vertrouwen op de God van Sion op weg. Misschien hebben ze gedacht dat ze elkaar terug zouden zien, want ook de achterblijvers zouden bericht krijgen.

Voor Salo komt dat bericht op 17 augustus 1942. Hij zal samen met zijn moeder, met zijn tante Carolina en zijn nichtje Sara op 2 oktober op transport gaan naar het kamp Westerbork. Van daaruit gaan zij verder naar Auschwitz, waar ze op 8 oktober 1942 worden vermoord. Salo is dan 13 jaar.

Familie Aronius - Klein Lageland

Wolf Aronius is op 10 juni 1920 getrouwd met Carolina Potsdammer. Hij is een geboren en getogen Sluziger, oudste zoon van een gezin van 6 kinderen, ook van de bekende Aronius familie. Zijn beroep is koopman, zoals in de trouwakte vermeld staat. Zij is geboren in Steenwijk, maar woonde al in Zwartsluis. Zij krijgen 2 kinderen, Sara (1921) en Aron (1923). Sara is 19 als de oorlog begint en werkt als verpleegkundige in Apeldoorn. Aron wordt beschreven als een wat lange jongen, die gemakkelijk contacten legde en zich niet afzonderde. Toen hij de school ontgroeid was en aan het werk kon, vond hij een plaatsje bij bakker Daniël Blei in de bakkerij aan het Buitenkwartier. Daar is hij gebleven tot midden 1942.

Oud-burgemeester Smit heeft Wolf Aronius centraal gezet in zijn toespraak bij de onthulling van het monument in 1984. Een paar aandachtspunten:

De familie Wolf Aronius woonden aan het eind van het Klein Lageland

Wolf Aronius was manufacturer, een deel van zijn familie ging nog op stap met de kar, als een soort marskramer. De bevolking kende hem als een wat zwijgzame man, op het stugge af. Jarenlang had hij een leidinggevende plaats in de Sluziger synagoge. Een kenner van de wet en van de profeten. Wat betekende de oorlog voor deze man?

Ook Wolf Aronius moest zijn gezin registreren, zij waren immers van 'Joodschen Bloede' en hij leverde zijn formulier in en betaalde zijn gulden: de premie voor het doodvonnis. Op zijn persoonskaart werd de fatale "J" gestempeld en de ruiters geplaatst, zodat de kaart gemakkelijk kon worden gelicht... als dat nodig zou zijn.

Na verloop van tijd kwamen de maatregelen. We vinden: Ondergetekende, Wolf Aronius, verklaart, dat hij zijn radiotoestel heeft ingeleverd, op grond van zijn Joodschen afstamming. Het merk: Aetherkruiser.

Op 8 oktober krijgt Wolf Aronius de gemeentebode aan de deur op het Klein Lageland, die hem meedeelt, dat voortaan verhuizen verboden is. Aronius mag geen zwembad meer bezoeken, geef café, geen restaurant. De bordjes "Voor Joden verboden" doen hun intrede. De fietsen moeten worden ingeleverd. We lezen: Door den heer Aronius W, te Zwartsluis is op heden zijn rijwiel ingeleverd. Een zwart gelakt herenrijwiel, merk Standaard-Royal, handrem, bagagedrager en voorzien van banden.

En dan, op 31 juli 1942 staat zijn naam op de transportlijst voor kamp Conrad te Staphorst. Hij moet afscheid nemen van vrouw en kinderen, dit zal moeilijk geweest zijn, maar hij had een vast geloof en vertrouwen op zijn Eeuwigheid, dat gaf hem rust.

Dit weten we uit de brieven die Wolf (soms Adolf, soms Dolf) Aronius en zijn vrouw geschreven hebben aan dhr. Steven Greveling en zijn, toen nog verloofde, Jantje Appelo.

Een correspondentie uit het voorjaar van 1942, die begon met een bezorgde brief van Greveling aan het echtpaar Aronius. In die brief wordt geschreven over de positie van de Joden, waarbij kennelijk de vraag gesteld wordt of de Joden religieus gezien wel het goede pad gingen. Er wordt zelfs gesproken over een dwaalweg. Als actieve jeugdwerkers binnen de Christelijke Jongelingen Vereniging 'Christophilus' werden er binnen de groep theologische discussies gevoerd, waarbij genoemd werd dat de protestantse christenen over de juiste uitleg zouden beschikken. Deze vragen werden beschreven in de brief, waarbij het bijzonder is, dat zij hun Joden wilden blijven betrekken en niet los wilden laten.

Uit de brieven van het echtpaar Aronius blijkt dat de familie traditioneel leefde, dat wil zeggen dat ze tot de orthodoxie kan worden gerekend. Dit wordt uiteindelijk ook duidelijk uit de inventarislijst, opgesteld na hun deportatie, die joodse boeken vermeldt. Uit een brief van Carolina blijkt haar liefde voor het Jodendom en daarin roept ze op tot onderlinge verdraagzaamheid. Zij zal van huis uit een behoorlijke kennis van het Jodendom hebben meegekregen, maar zij laat de eer over aan haar echtgenoot.

In hun antwoorden geven ze blijk van hun vaste vertrouwen in het Jodendom. Er wordt door Carolina gezegd: Ook al verkeren wij nu in voor ons bij uitstek moeilijke tijden, nooit is bij ons opgekomen dat wij het wel eens mis konden hebben. Ons wordt geleerd dat G. is een enig eeuwig wezen Die geen door de mens goddelijk aangebeden wezens naast zich wil dulden. Ge begrijpt dat een godsdienst die van ouder op kind tot in geslachten is voortgegaan, die blijf je vasthouden tot het einde der dagen die men mag beleven. Zoo gaat het jullie en zoo gaat het ons.

Wolf Aronius voegt daaraan toe: Ik weet voor mij zeker dat dit nooit anders is geschied dan met ons Joodse volk. Het begrip Eeuwigheid is "zooland de wereld bestaat" en "zolang de Hemel boven de aarde is". Dan nog zal onze Tora en de waarheden daarvan dezelfde zijn.

- Bij gevolg hebben goede gemoedsrust bij onze Godsdienst die ons alles kan geven en alles zal geven -

Tot slot

Psalm 121 (onderdeel van het middaggebed)

Hienij /

Zie /

lou jooniem / welou jiesjon /

Hij sluimert & slaapt niet

sjomijr / Jisroeil

De Behoeder van Israel

Familie Brest

Een zeer welgestelde familie die met 3 generaties bij elkaar woonde. De oude weduwe Rozette Brest - van Dam woont samen met haar zoon Salomon Brest. Vanaf 1938 komt hun kleindochter / nichtje bij hen wonen. Ook zij heet Rozette en is geboren in Nederlands Indië. Zij komt naar Nederland om te studeren. Ze trekt in bij haar oma en oom, een huis met een rijke inboedel. Ook was de familie Brest één van de weinigen die in het bezit was van een auto, een Chevrolet die gestald werd in een garage.

Zij hadden een winkel in manufacturen, maar dan een luxe zaak in een groot pand. (nu Next Step). Daaraan verbonden was een naaiatelier, waarin de naaisters lange dagen maakten, 's morgens om 5 uur werd begonnen, maar wel konden rekenen op 10% korting voor de rest van hun leven, een bewijs van goede verstandhouding.

Heeren-, Jongeheeren- en Kinderkleeding
Firma LEVIE BREST
ZWARTSLUIS.
Heeren-costuums in het goedkoopste en betere genre,
reeds vanaf 16 gld.
Prima kangaren Costuums,
modernste kleuren, maatwerk gelijk
:- 30, 35 en 40 gld. :-
Blaauw kangaren costuums,
30 en 40 gld.
Zwart satin en drapé Costuums
in de beste kwaliteit.
Jongenspakken in alle kleuren
vanaf 11.50.
Kinderpakjes, nieuwste model, Engelsche stof
vanaf 15.50, leeftijd 5 jaar.
Overhemden - Fantasie Sokken - Bretelles

*Woning en winkel familie Brest op de hoek Molenstraat-Kerkstraat
(met uithangbord Brest). Inzet: Advertentie van textiel Levie Brest uit 1929.*

We weten van Salomon Brest dat hij een fervent dammer was en lid van de damvereniging. Er is zelfs teruggevonden dat de naam DSS - De Schuivende Schijf door Salomon Brest bedacht is. (vertrek 18.50u Teeuwland Hasselt) In tegenstelling tot de families Aronius, was deze familie minder streng in de Joodse leer. Zij wandelden veel op de sabbat, keken ook wel naar het voetballen, bestelden bloemen in de bloemwinkel van Greveling, maar lieten die dan wel na de sabbat bezorgen, maar dat was geen probleem, de winkel was toch open tot 9 uur 's avonds.

Deze familie heeft wel geweten dat het niet goed ging met de Joodse Gemeenschap in de beginjaren van de oorlog. Wat zou anders een reden geweest kunnen zijn voor het onderduiken van kleindochter Rozette? Zij heeft met hulp van de familie van Dalfsen uit Genemuiden ondergedoken gezeten en daardoor de oorlog overleefd.

Toch was er twijfel, want haar oom Salomon heeft dit niet gedaan. Hij heeft zich uiteindelijk vrijwillig gemeld en is overgebracht naar kamp Conrad bij Staphorst. Zijn moeder bleef alleen achter in hun woning.

Van dhr. Jaap Feenstra weten we dat zijn ouders contact hadden met de familie Brest. Op een gegeven moment toen Salomon Brest al geïnterneerd was in Staphorst moest hij met zijn vader Hielke mee. Zij gingen naar het kamp om Salomon op te zoeken. Vader Hielke gaf Jaap de opdracht om uit te kijken naar de bewaking en ging zelf op zoek naar Salomon. Nadat hij hem gevonden had, vroeg hij hem: 'Zullen wij alle spullen van waarde, van goud en zilver, uit jullie huis halen en opslaan op onze zolder? Dan blijft het uit de handen van de bezetter'. Maar van Salomon mocht dit niet, want, zo zei hij: 'Als de oorlog afgelopen is en we komen het ophalen, dan weten jullie niet meer dat het van ons is'.

Hieruit blijkt dat er sprake was van een zekere argwaan, maar ook dat er hoop was op terugkeer, helaas, die hoop is geen waarheid geworden. Nadat ook de weduwe Brest uit huis vertrok naar kamp Vught, als één van de drie laatste uit het dorp, werd de inboedel geïnventariseerd en overgebracht naar de synagoge. Het huis werd vrij snel weer gebruikt, o.a. als politiebureau.

Familie Hammelburg - Overweg

Dhr. Joseph Hammelburg was in 1909 getrouwd met Siene Overweg. Haar broer had een textielzaak aan het Buitenkwartier, zijn naam was Jesaja Overweg.

Maar wanneer er gesproken werd over Siene en haar zuster Sara, dan had men het over de zusters van Saajes. Zo zijn ze ook in de volksmond bekend.

*Achterkant ansichtkaart
voor de Israelische leraar Zwartsluis*

De loelav bestaat uit een bundeling van een palmtak, drie mirretakjes en twee wilgentakjes, en vormt een geheel met de etrog. Gedurende de zeven dagen van Soekot (Loofhuttenfeest) wordt de loelav mee naar de synagoge genomen, waar, onder het reciteren van het Halleel (Psalm 113-118) met de bundel in de vier windrichtingen gezwaaid wordt, om 'vreugde te bedrijven voor de Eeuwige, zeven dagen lang' (Lev. 23:40-41).

Hun winkel stond in de omtrek goed bekend, want de uitverkopen van de familie Overweg werden uit de verre omtrek bezocht.

Siene was dus getrouwd met Joseph Hammelburg, geboren in Nijkerk, die de joodse onderwijzer en ook wel de voorganger in de synagoge was. Hij had geen last van hoogmoedzin, want hij ging net zo goed met de hondenkarten in de omgeving als zijn zwager Saajes. Maar op de sabbat gebeurde dit natuurlijk niet. De families Overweg en Hammelburg hielden zich stipt aan de regels van de sabbat en de Joodse leer. Zij hadden achter hun huis ook een loofhut en Joseph Hammelburg ging ten tijde van het Loofhuttenfeest, met een staf met mirthetakjes naar de synagoge, ze hadden een mirthestruikje in hun huis, volgens de aloude tradities. Van dorpsgenoten weten we dat Siene en Sara pruiken droegen, ook een traditie waarbij de vrouwen hun haren moesten bedekken, dat kon met een hoofddoek of met een pruik. Met hen werd in die jaren wel de spot gedreven als ze hun pruiken droegen. Dit gebeurt allemaal in de jaren voor de oorlog.

Siene is 13 jaar ouder dan haar man Joseph, zij overlijdt in 1938 in de leeftijd van 70 jaar. Zij hebben geen kinderen. Dan is alleen Sara nog in leven van het gezin Overweg. Joseph besluit om dan in te trekken bij zijn schoonzus Sara, wat aangeeft dat hij zich verbonden voelde bij het dorp Zwartsluis. Hij had ook terug kunnen keren naar zijn geboortedorp Nijkerk, naar zijn broers en zussen, maar hij bleef in Zwartsluis.

Hij behoorde, samen met zijn schoonzus Sara en weduwe Rozette Brest tot de laatste drie weggevoerde Sluzigers. Als administrateur van de Joodse Gemeenschap heeft hij alle geloofsgenoten uitgeschreven uit het register, wat zal hij gedacht hebben, iedere keer wanneer hij een naam noteerde? Of heeft ook hij gedacht dat dit tijdelijk zou zijn? Dat de Joodse Gemeenschap ooit weer opgebouwd zou worden wanneer haar leden terug zouden keren? We weten het niet.

Wel is bekend dat 9 van zijn broers en zussen met hun gezinnen in de verschillende vernietigingskampen zijn vermoord. Zo ook deze laatste 3 Sluzigers, Rozette Brest, Sara Overweg en Joseph Hammelburg. Zij werden vermoord op 14 mei 1943 in Sobibor, een zwarte dag.

Op 14 mei 1943 is het een vreugdevolle dag voor Steven Greveling en Jantje Appelo. Zij trouwen op die dag in Zwartsluis. Toen zij, veel later, ontdekten dat dit nu juist de sterfdatum was van de laatste Zwartsluiziger Joden, heeft hen dat geraakt. Zoon Albert vertelt dat zijn ouders hun leven lang geworsteld hebben met wat er met de joden was gebeurd: *"Het feit dat niemand, ook zij niet, een hand had uitgestoken om ook maar iets te doen tegen deze ernstige daden van terreur, heeft hen nooit meer losgelaten"*.

Met het plaatsen van de Stolpersteine blijven we over deze families 'struikelen' en buigen wij ons om hun namen te lezen en hen zodoende niet te vergeten.

Noot redactie:

Hiermee is een einde gekomen aan de in onze Kroniek opgenomen indrukwekkende verhalen die onze plaatsgenoten tijdens de 2e wereldoorlog zijn overkomen, met diep tragische afloop. Verhalen die ons aan het denken zullen zetten, ons nimmer aflatend bezig houden; die ons ook moeten motiveren om ons moedig te blijven verzetten tegen geweld, op welke wijze- en waar ook ter wereld gepleegd.

Deze artikelen zijn tot stand gekomen door grote inzet van Pleunie Schoonewelle en Albert Greveling. De Historische Vereniging wil hen daarvoor bijzonder dankzeggen.

Zwartsluis, 4 augustus 2015

Omstreeks de eeuwwisseling verscheen een gedicht:

Het

van Zwartsluis

**B is Het Bosch, maar van bomen
is 't vrij**

Bovenstaande uitspraak staat in de tegenwoordige tijd, en terecht. Maar de benaming "Het Bosch" duidt erop, dat er vroeger wel degelijk veel bomen stonden. Er bestaat een gedichtje uit het jaar 1826, waarin ene Sara Susanna de Vriese de lof bezingt van "Het Boschje". Hierin is sprake van elzen. Het zullen ook wel hoofdzakelijk elzen en berken geweest zijn, die op de vochtige gronden langs het Meppelerdiep welig tierden.

Het Meppelerdiep is eigenlijk de benedenloop van de Reest. Dit riviertje was vroeger heel bekend als "Sethe" of "Zede". In het gemaal "Zedemuden" is die naam bewaard gebleven. Dit kronkelende riviertje leverde veel problemen op voor de scheepvaart. Meppeler schippers brachten zelf verbeteringen aan en trokken o.a. bochten recht. Zo kwam "Dingstede" eind 1700 aan de zuidkant van het Diep terecht. In 1859 nam Rijkswaterstaat het Diep over en verbeterde het enigszins. Daardoor ontstond direct ten oosten van Zwartsluis het "Oude Diep" als ook een groot eiland de "Kranerweerd". Hier stonden veel kalkbrandrijen, evenals aan de Zomerdijk. Ze dankten hun ontstaan aan de gunstige ligging van het terrein. Gemakkelijk bereikbaar voor aanvoer van turf uit

Drenthe en van schelpen over het Zwartewater. Het Bosch, ons onderwerp, lag langs de zuidelijke dijk van het Meppelerdiep. Het begon voorbij de laatste woning van de Nieuwe Sluis en eindigde bij de "Reuver-stede". De kalkovens brachten grote bedrijvigheid in het Bosch en verschaften velen werk. In de loop der tijden verdwenen deze kalkovens. Op de plaats van één ervan, vestigde zich de scheepswerf van de gebroeders H. en D. de Goede (1890). Door de opkomst van ijzeren schepen maakte dit bedrijf een grote bloei door. Ook was er de hooihandel van de fa. van der Stouwe gevestigd. Hier werd door veel boeren, meestal per bok, hooi aangevoerd dat eerst met stoom-, later met motorkracht tot balen werd geperst, en naar elders werden verkocht. De Stouweweg, eigenlijk een slingerend dijke langs het Oude- en Meppelerdiep, voert langs de agrarische buurtschappen Baarlo, Hamingen, Dingstee, de Gaste, Olde Staphorst en Hesselingen naar Meppel. Als het Meppelerdiep buiten de oevers trad, stond een groot deel van het Staphorster Veld onder water. De Stouweweg, die 10 cm lager was dan de aan de overkant liggende Zomerdijk, kon het vele water niet meer keren en alleen het draaien van de wind naar het Oosten, waardoor het water op het Zwartewater en de Zuiderzee lager kwam te staan, gaf uitkomst. Eerst toen de gemalen Kloosterzijl in 1916, Kostverlorenzijl in 1917 en Stroink (bij Blokzijl) in 1919 dienst gingen doen, verbeterde de situatie, hoewel nog niet geheel afdoende. Dat gebeurde pas met de bouw van Zedemuden. Voor het eerst in gebruik in de winter 1973/'74. Nu verandert het aanzien van "Het Bosch"

door het snel groeiende aantal bedrijfsvestigingen op het industrieterrein "De Kranerweerd". Oude benamingen vinden we gelukkig terug in de namen van de daar gelegen straten.

De huizen vooraan Het Bosch zijn in 1971 afgebroken voor de bouw van het gemaal Zedemuden

*Foto Arembergersluis omstreeks 1920, met de oude sluis
(vóór renovatie 1932).*

Het Rudolph Knol orgel in de Hervormde kerk van Zwartsluis – Rijksmonument sinds 1938

De woorden van Psalm 9 vers 2 en 3 waren op 22 januari 1797 het thema van "eene daartoe geschikte leerrede uitgesproken door ds. C.W.P. Hugenholz, ter gelegenheid van de plegtige inwijding van het nieuwe orgel".

"Het werd ook tijd", zal menig Sluziger gemompeld hebben. Hoelang was de "kundige en beroemde" orgelmaker uit Hasselt al niet aan het werk: al ruim drie en een half jaar! Hij was er al in 1793 aan begonnen. Knol had "hetzelfde met zeer veel vlijt en tot alle genoegens afge maakt", maar echter "door omstandigheden van den tijd en schroom van betaling der kosten, bij tijd en gelegenheid moeten voltooien". Met stukjes en beetjes dus.

Het was echter niet het eerste orgel in de kerk. In het boek van Nicolaas Arnoldi Knock, uitgegeven in 1788 getiteld "Dispositieën der merkwaardigste orgelen....." schreef hij:

Swartsluis

Het orgel alhier, met 1 Hand-Clavier en aangehangen Pedaal heeft de navolgende stemmen:

Praestant 8 vt.

Praestant 4 vt. Bas

Bourdon 16 vt. Bas

Holpyp 8 vt.

Quintadeen 8 vt.

Fluit 4 vt.

Quint 3 vt.

Octaaf 2 vt.

Gemshoorn Disc. 4v.

Nagthoorn 1 vt.

Sexquialter

Mixtuur

Vox Humana 8 vt.

Tremulant

“Dit orgel, ’t welk op zig zelfs een Kabinet-Orgel is, heeft nogal tamelijk fraaie geluiden; maar is ten hoogsten aan reparatie onderhevig. Het aanmerkenswaardige dat ik in dit Werkje vond, was, dat ik er 2 Clavieren dagt te vinden; wyl de Lambriseering van het Oxaal zodanig was gemaakt, dat het zig ver-toonde, als of het Orgel met een Rug-Positief voorzien was”.

Over de geschiedenis van de kerkvoogdij van de Hervormde gemeente Zwartsluis vóór 1810 is bijna niets in het archief terug te vinden. Mogelijk omdat het dorpsbestuur zelf nagenoeg alle financiële belangen voor de kerk behartigde. Het oude archief is vrijwel geheel verloren gegaan. In geen enkel archief is iets te vinden over de aanschaf van dit orgel. Ook de orgelbouwer is onbekend.

Alleen in een brief daterend uit 1788 aan de Staten van Overijssel over een andere kwestie komt de volgende passage voor:

In den jare 1783 wierd er een nieuw orgel in de kerk gemaakt; hiertoe wierde door een een zekere Hollander vier en twintig ducaten gegeven, welke summa door iverburger na zijn vermoogen met 3 a 4 ducatonen vermeerdert wierde.

Verdere gegevens over het op deze wijze bijeengebrachte geld en de totale prijs zijn niet bekend. Merkwaardig is dat er sprake was van een *nieuw orgel*, terwijl N.A. Knock nauwelijks 5 jaar later constateerde dat het orgel hoog-nodig aan reparatie toe was! In een uitgave van september 1783 staat iets over het aanbrengen van een zeil “boven de galerij” door Hendrik Koster, tegen schade aan het orgel door hemelwater.

Waarschijnlijk had het orgel te maken met waterschade, waardoor het in deze korte tijd in zo’n slechte staat was geraakt.

In de archieven is niet te vinden dat hiervoor nog een ander orgel stond. Daarom kunnen we met grote zekerheid aannemen dat dit het eerste orgel in de kerk was. Dit is des te aannemelijker omdat in de gemeenterekeningen vanaf 1782 jaarlijks een bedrag voorkomt van f 4,-, betaald aan de noodzakelijke orgeltrapper, Jan Kuiper.

Knol gebruikte van het oude kabinetorgel het klavier en enkele houten pijpen. De bestaande metalen pijpen werden allemaal vermaakt en er zijn ook bewijzen dat Knol nieuwe pijpen heeft gemaakt.

De dispositie bij oplevering was als volgt:

Prestant 8’ bas & discant
Bourdon 16’ discant

Mixtuur 4-5 sterk bas & discant
Ruispijp 2 sterk Bas

Holpijp 8' bas & discant
Prestant 4' doorlopend
Fluit 4' bas & discant
Octaaf 2' bas & discant
Sexquialter 2-3 sterk bas & discant

Fiool de Gambe 8'discant
Cimbel 3 sterk bas & discant
Trompet 8' bas & discant
Trambland, Pedaalkoppel en Ventiel

Aangehangen pedaal; manuaalomvang C- f3
3 blaasbalgen.

Op één van de blaasbalgen werd bij een latere restauratie de volgende notitie van de orgelmaker gevonden: *“Drei Balgen von gleicher Kraft: Sollen geben das Werk die Magt” Rudolph Knol 1794*

Op 13 december 1796 werd het instrument door C. Berghuis, organist en klokkenist te Kampen, “met alle nauwkeurigheid geëxamineerd en volkomen goedgekeurd”. Het had in totaal ongeveer f 1.200,- gekost. In “de Boekzaal der Geleerde Waerelt” van maart 1797 nr. 351, een periodiek waarin allerlei kerkelijk nieuws werd gepubliceerd, staat een oog en oorgetuigenis van de inwijding op 22 januari 1797.

“Vanwege het plaatselijk bestuur van Zwartsluis is de correspondent verzocht et volgende bericht aan de geëerde Boekzaallezer meede te delen:

Swartsluis

Den 18 February 1797

“Eindelijk hebben wij 't genoeg van hier te kunnen melden, dat ons nieuw gemaakte Kerk orgel voltooid is. Eindelijk moeten wy zeggen, om dat hetzelfde wel voor drie en een half jaar uitbesteed [is] geworden aan den kundigen en beroemden orgelmaker, Rudolph Knol, denwelke het zelve met zeer veel vlijt en tot aller genoeg heeft afgemaakt. Dit werk is in zyn oorsprong van windlade, blaasbalgen enz. geheel nieuw, zynde van het oude dat voor deze talrijke Kerkgemeente veel te klein was, niets overgebleven, als het Clavier en enige houten pijpen zynde alle specie [metalen] pijpen versneden en vermaakt”.

De correspondent schreef dat er, op een paar onderdelen na, niets meer van het oude orgel was overgebleven. Het is echter heel goed mogelijk dat Knol toch een gedeelte van de oude kas heeft gebruikt. Deze veronderstelling wordt mede gebaseerd op het feit dat ook nu nog, staande in de kerk, de indruk wordt gewekt dat het een twee-klaviers orgel is.

Zoals eerder vermeld hield ds. C.W.P. Hugenholz, de oudste van de predikanten, een preek over Psalm 9 vers 2 en 3. De dienst werd verder opgeluisterd door

een "talryk zangchoor bestaande uit Jongelingen en jonge Dochters, zingende uit de Liederen van R. Schutte, beginnende "O Nachtegaal!", hiertoe door onzen Organist H. Lubbers onderwezen".

De gemeente zong in deze dienst Psalm 150, voor het gebed Psalm 148 vers 5 en, zo vervolgt de correspondent:

Terwyl na een weluitgewerkte predicatie, waarin de Gemeente wierd opgewekt om Orgelspel en zang tot, regte, einds dat is tot Gods heerlijkheid te gebruiken, voor het nagebed wederom door gemeld Choor wierd aangeheven het gezang uit R. Schutte nu eens "uit den borst gezongen".

Na het gebed [werd] door de gemeente gezongen Psalm 9 vers 1 en 2 wordende vervolgens dezen Godsdienst met verrukkend spel en zang, ten genoeg van alle Hoorders geëindigd.

Die God tot wiens lof alle stemmen en speeltuigen dienen moeten; gave dat wij en al onze nakomelingen zich lange in dit orgelgeluid, mar vooral, zoals het tot Gods eer geschied, verblijden mogen.

Ruim 100 jaar deed het orgel in deze vorm dienst. Een onderzoek door dr. G.J. van Kolmeschate in de kerkelijke archieven bracht aan het licht dat het instrument in de eerst helft van de 19e eeuw werd onderhouden door de Zwolse orgelmaker J.C. Scheuer. In het laatste deel van de 19e en begin van de 20e eeuw door J. Proper uit Kampen.

Einde 19e eeuw ontving de kerkvoogdij een klein legaat van J. Prins. Het geld werd besteed om de Bourdon 16'discant uit te breiden met een Bourdon 16' bas. Dit werd uitgevoerd door orgelmaker Proper uit Kampen. Het orgel kreeg hierdoor meer fundament in de lage tonen, maar werd helaas door deze bijplaatsing van één z'n meest sprankelende stemmen beroofd, namelijk de Cymbel. Dit om ruimte vrij te maken voor de conducten. De nieuwe Bourdonpijpen kregen hun wind via de bassleep van de Cymbel.

Omdat deze pijpen niet in de bestaande kas konden worden geplaatst, werd het front verbreed met twee platte zijtorens, waarin loze geschilderde houten pijpen werden opgesteld. De bestaande kas werd gedeeltelijk vernieuwd om deze grote Bourdonpijpen achter de façade op te kunnen stellen.

Vermeldenswaardig is nog dat de toenmalige organist de kerkvoogdij wist te overtuigen dat, door deze toevoeging, zijn taak dusdanig was verzwaard, dat zijn zoon – tegen betaling – hem zondags moest assisteren!

In 1936 was het orgel weer aan restauratie toe. Een commissie bestaande uit twee personen van elders werd aangetrokken en bracht advies uit. De door de firma Valckx & van Kouteren uit Rotterdam uitgevoerde restauratie was desastreus voor het orgel.

De oude Trompet 8' die, zoals Dr. van Kolmeschate zich nog kon herinneren, houten stevels had, werd vervangen door een gedeeltelijk zinken Basson-Hobo 8'. De loze houten frontpijpen, door Proper in de twee platte zijtorens gemaakt, werden vervangen door een zinken (pneumatische) Prestant 8' (6 pijpen in het front en één daarachter). De 12 grootste pijpen van de Holpijp, mogelijk nog van het vorige orgel afkomstig, werden vervangen door pijpen van een mindere kwaliteit.

De in 1897 bijgebouwde Bourdon 16' bas werd pneumatisch middels een transmissie tot een Subbas 16' op het pedaal. De oorspronkelijk stemming, een halve toon hoger dan nu (2015), werd verlaagd door opschuivingen, soms van één pijp, maar herhaaldelijk van 2 of drie pijpen. Expressions en kernsteken werden in zeer veel pijpen aangebracht.

De 3 oorspronkelijke blaasbalgen, "tot dan met de voeten getreden" en die vanuit de kerk gezien links van het orgel lagen, werden vervangen door één nieuwe magazijnbalg. Deze balg werd op grote afstand van het orgel opgesteld, wat het aanbrengen van een schokbreker noodzakelijk maakte. Tevens werd er een elektrische windmotor aangebracht.

Deze drastische ingrepen kwamen de kwaliteit van het orgel niet ten goede en gaandeweg vertoonde het orgel steeds meer gebreken. In het Hervormd Zondagsblad van 1949 riep dr. G.J. van Kolmeschate, als een soort verlate verjaardag wens voor het 150-jarig bestaan van het orgel, de kerkelijke autoriteiten opeen restauratiefonds op te richten om het orgel op z'n ouden dag alsnog te voorzien van een tweede klavier en vrij pedaal. Ruimte was er voldoende aanwezig vond hij. Helaas is dat er nooit van gekomen.

In 1964 voerde Flentrop-orgelbouw op verzoek van de kerkvoogdij een onderzoek uit. De conclusie van dit onderzoek was dat het orgel zich in een vrij verwaarloosde toestand bevond. Flentrop adviseerde het orgel niet te vaak te stemmen. Door de onregelmatige windtoevoer naar de pijpen ontstemden deze gemakkelijk en met bijstemmen ging het geheel er niet op vooruit. In de eerst plaats diende gezorgd te worden voor een goede winddichte windlade, vond Flentrop.

De restauratie van 1974

Eind 1968 werd door de kerkvoogdij en notabelen weer eens gesproken over de toestand van het orgel en kwamen zij tot de conclusie dat restauratie steeds dringender werd. Zij wendden zich tot de orgelcommissie van de Nederlands Hervormde Kerk. Deze stelde een onderzoek in en constateerde dat het orgel een restauratie ten volle waard was. Als adviseur benoemde de kerkvoogdij dr. M.A. Vente uit Utrecht, een autoriteit op het gebied van historische orgels. Na inventarisatie van de bestaande toestand stelde hij een rapport op met de volgende uitgangspunten:

- reconstructie van de situatie zoals deze oorspronkelijk was geweest in 1797, echter met behoud van de aangebouwde Subbas 16'in het pedaal;
- verwijderen van de in 1897 aangebrachte zijvelden van het front;
- de in 1936 door de firma Valckx & van Kouteren geleverde blaasbalg vervangen door 2 spaanbalgen (naast het orgel);
- de frontpijpen van aluminiumverf ontdoen en weer foliën;
- herstellen van de oorspronkelijke toonhoogte;
- nieuwe registerplaatjes maken met opschrift in oude letter;
- de windlade restaureren;
- de orgelkas opnieuw schilderen;
- het verdwenen Cymbelregister weer door een nieuw te maken exemplaar vervangen, evenals een nieuw Trompetregister in plaats van de op dat moment aanwezige Basson-Hobo.

Omdat het orgel in 1938 op de lijst van Rijksmonumenten was geplaatst, was toestemming van Monumentenzorg nodig. Als rijks adviseur werd dr. H.L. Oussoren uit Wassenaar benoemd. Gezamenlijk met de door dr. Vente aanbevolen orgelbouwer firma Koff uit Utrecht werd een voorlopig plan voor restauratie gemaakt. De kosten werden begroot op f. 61.000,-

Het project stagneerde enorm toen de firma Koff failliet verklaard werd. Er moest toen een ander orgelbouwer worden gezocht. Er werd gekozen voor firma Ernst Leefflang uit Apeldoorn, die in 1971 een nieuwe offerte uitbracht. De restauratie zou nu ruim f. 83.000,- moeten kosten.

Er ging een verzoek naar het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) om subsidie te verstrekken, het betrof immers een Rijksmonument!

Bijna een jaar later (!) kwam het bericht van CRM de landelijke overheid geen geld voor directe subsidie meer had. Sterker nog, niet eerder dan in 1975 kon er opnieuw een aanvraag worden ingediend.

De kerkvoogden wonnen van diverse kanten advies in hoe nu verder te handelen. De staat van het orgel werd steeds slechter. Van alle kanten werd geadviseerd om de restauratiesom dan maar voor te financieren. De kosten voor een dergelijke restauratie stegen namelijk zo snel, dat het over een aantal jaren helemaal niet meer te betalen zou zijn.

In 1973 werd het contract met firma Ernst Leeflang getekend. De prijs was inmiddels opgelopen tot meer dan f. 111.000,-. Om het benodigde geld bij elkaar te krijgen, werd een orgelcommissie in het leven geroepen op een breed front actie gevoerd. Ondertussen kwamen toezeggingen binnen van de provincie, gemeente Zwartsluis en het ministerie van CRM. Ook de offervaardigheid van Hervormd Zwartsluis was groot. Op één avond werd ruim f. 25.000 toegezegd.

Inmiddels werd het orgel uit de kerk verwijderd en naar de werkplaats van Leeflang in Apeldoorn gebracht en gerestaureerd. Voor de nieuw te maken Trompet werd het gelijknamige register van het orgel in de Grote- of Stephanuskerk te Hasselt als voorbeeld genomen. Dit orgel is gebouwd door Rudolph Knol in de periode 1802-1806.

Tijdens de restauratie werd een merkwaardige ontdekking gedaan. De twee schijnbaar gipsen beelden onder de hoektorens, bleken eikenhouten figuren te zijn die oorspronkelijk de kuip van de preekstoel uit 1683 droegen. Een derde figuur was daar blijven staan, wie ze op het orgelfront heeft geplaatst is niet bekend. Tijdens de restauratie zijn ze weer op de oorspronkelijke plaats teruggezet.

Op 7 november 1974 werd het "herboren" orgel feestelijk in gebruik genomen door organist en musicoloog dr. Gert Oost. (1942-2009)

Niet alleen de klank maar ook het aanzicht van het orgel was schitterend geworden. Op advies van Corneille F. Jansen werd voor de kleur ivoorwit gekozen en bracht de plaatselijke schilder A. C. de Vries er veel bladgoud aan.

Na bijna 5 maanden na de ingebruikname waren er toch nog zaken die niet goed waren. Op 26 maart 1975 stuurde Dr. M.A. Vente een brief naar de kerkvoogden waarin staat: "De pijpen van de Trompet 8' zijn verlengd, omdat de orgelbouwer zich een halve toon had vergist! Dit is nu afdoende geregeld.

"Het toetsmechaniek is bij zacht orgelspel tamelijk hinderlijk, wanneer men bij zacht spel snel en ongebonden speelt, is dit geluid onvermijdelijk ". Zeer opmerkelijk staat vervolgens in de brief: "Wil men snel spelen, dan moet men toch in mezzo forte spelen en dan valt dit lawaai niet meer op". Een vreemde en onprofessionele handleiding, gegeven door de rijks orgeladviseur!

Zo kreeg uiteindelijk de Hervormde kerk van Zwartsluis haar orgel zoals het nu nog steeds aanwezig is.

In 2007 voert de firma Mense Ruiters te Zuidwolde een restauratie uit. De mechanieken worden hersteld, conducten worden verlengd, windkastbelering, ventielbelering en pulpeten worden vervangen, stemschade aan het pijpwerk wordt hersteld en het cancellenraam wordt integraal gerestaureerd. (zie foto's volgende pagina)

De huidige dispositie:

Manuaal C-f3

Bourdon 16 vt discant - 1796

Prestant 8 vt bas en discant - 1796

Holpijp 8 vt bas en discant - 1796

Viool de Gambe 8 vt discant - 1796

Prestant 4 vt - 1796

Fluit 4 vt bas en discant - 1796

Octaaf 2 vt bas en discant - 1796

Sexquialter 2-3 st bas en discant - 1796

Mixtuur 4-5 st bas en discant - 1796

Ruischpijp 2 st bas - 1796

Cimbel 3-4-3 st bas en discant - 1974

Trompet 8 vt bas en discant - 1974

Pedaal C-d1 Trambland, Ventiel,

Pedaalkoppeling

Subbas 16 vt - 1974

*Het Trompet register op de voorgrond.
(2007)*

Auteur Henk Schoonewelle organist Ned. Herv. Kerk Zwartsluis.

Een kijkje in het orgel tijdens de restauratie in 2007.

Wat gebeurde er "An de Sluus"

Een arrestant, die ontsnapte.

ZWARTSLUIS,* 4 Aug. Dinsdagavond werd de ongeveer 30-jarige vischventer C. alhier door de politie gearresteerd wegens openbare dronkenschap. C. werd ingesloten in de cel op het gemeentehuis.

Waarschijnlijk hebben de politiemannen echter de deur niet goed gegrendeld en had C. zijn roes eerder uitgeslagen dan de officiële berekening was, want de volgende morgen was de vogel gevlogen. C. had de celdeur weten te openen en met een beetje eenige sloten van de deuren van het gemeentehuis geforceerd. Omwonenden hadden om ongeveer vijf uur 's morgens wel een eigenaardig geflimmer gehoord, doch niet geweten wat dit was...

C. was kalm naar huis gewandeld, waar hij in de loop van de morgen met bekwame spoed opnieuw is gearresteerd.

Hij zit thans (Woensdagmiddag) opnieuw tusschen de vier kale muren van de cel, waarvan de zware deur nu echter beter gegrendeld is.

UITVOERING „Z.G.V.” (17 Febr.) — De gymnastiekvereniging „Z.G.V.” gaf Woensdagavond in het Nutgebouw haar jaarlijkse uitvoering. Toen de voorzitter, de heer H. de Vries, den avond met een kort woord van welkom opende, was de zaal goed bezet. De oefeningen, welke elkaar regelmatig opvolgden, werden naar behooren afgewerkt en droegen het stempel van goede leiding. De verschillende nummers van het uitgebreide programma werden over het algemeen goed afgewerkt. Vooral het meisjesnummer „Onder moeders paraplu” had de onverdeelde aandacht. Dr. van Muiswinkel sprak een propagandawoord, waarin hij aantoonde, dat lichamelijke oefeningen onder deskundige leiding van groot nut zijn voor de gezondheid en wekte krachtig op om lid te worden van „Z.G.V.” De heer R. Buisman sprak woorden van dank tot den leider, voorzitter en vereeniging voor het gebodene. Het slotnummer was een vlinderballet, dat door de damesgroep op onberispelijke wijze werd uitgevoerd. Dit nummer werd op aanhoudend applaus van het publiek gebisseerd. Het strikje van den heer Klunder uit Meppel verleende zeer gewaardeerde medewerking.

augustus 1937

1938

SWARTESLUIS in de Provincie van OVERYSEL den 11 Auguſty. Op gister avond ongeveer tien uren, ontdekke men alhier in eene Brouwerye, ſtaande op het Weſt-Einde, eene hevige Brand, nemende de vlamme in weinige ogenblikken dermaten de overhand, dat de geheele Brouwerye met alle Gereedſchappen en voor handen zynde Graanen met twee Huizen, waar inne de Knegten van de Brouwerye woonden, als mede drie à vier Huizen daar over ſtaande in weerwil van alle aangewende moeite in afſche wierden gelegt, de wind Zuid-Ooſtelyk zynde rigte de hevige vlamme haar cours na het grootte Laageland, alwaar in weinige oogenblikken ongeveer dertig zo groote als kleine Huizen met eenige Schuuren eene prooye der vlamme wierden: ſchrik, vreeze en ontſtelteniffe der ongelukkige Inwoonderen is niet te beſchryven, sommige redden hun leven door de venſteren der in vlamme ſtaande Huizen, ontroerde Moeders waren nauwlyks in ſtaat hunne Zuigelingen de vlamme te ontrukken, veele Meubilen, ingezameld Hooy en Winkel-Waaren zyn door het vuur verteerd, de ſchaaden van de ongelukkigen is groot, en waar onder veele behoefligen, die niet in ſtaat zyn de verteerde Huizen zonder onderſteuninge van liefdadige Nederlanders en Vrienden van ongelukkige Medemenschen weder op te bouwen; dank zy het aanbiddelyk Opperwezen, dat geene menschen by dit ongeval zyn omgekomen, of in zo verre men weet gekwetſt zyn; die van Genemuden eene nabuurige Stad en een groot halfuur van hier geleegeen, verdienen de uiterſte Lof, als hebbende alles gedaan wat men van weldenkende Nabuuren konde verwagten, zynde de Brand-Spuiten van die Plaatte circa ten elf uren reeds mede aan de gang. Zie daar myne Mede-Burgeren en weldenkende Inwoonderen van Nederland wederom eenige ongelukkigen van medſt alles beroofde Mede-Burgeren aan Uwe Liefde en onderſteuninge aanbevoelen.

1784

27

Vergaan in het ijs

*De Rijnstroom in het ijs bij
Ameland met Roelof Blokzijl*

In de strenge winter van 1939/40 vergaat de Rijnstroom op de rede van Ameland. Dorothé Vinke is de kleindochter van de eerste eigenaar van het schip en zocht, nieuwsgierig geworden door de familiefoto's en -verhalen het verhaal over het schip van opa Roelof Blokzijl uit. Dit artikel is gebaseerd op haar bevindingen en de gegevens van de scheepsmetingen.

Roelof Blokzijl is de zoon van Willem Blokzijl (1844-1920) en Johanna Wams (1852-1888), beiden uit Hoogeveen, getrouwd op 4 oktober 1872. Vader Willem is boer net als zijn vader, maar werkt daarnaast als scheepsjager met paarden. Zoon Roelof wordt in 1886 geboren in Schut bij Hoogeveen als jongste van de zeven kinderen van Willem en Johanna. Hij wordt net als zijn vader en zijn broer Jan scheepsjager langs de Hoogeveense vaart.

Wanneer Roelof 25 jaar is (1912) trouwt hij met de twintigjarige Fenna Jantina Reins, die een dienstje heeft (dienstbode is). In augustus 1912 wordt hun dochter geboren, Johanna Wilhelmina Blokzijl. Later volgen Jan (1914), Willem (1916), Roelof (1919) en Catharina (1931), de moeder van Dorothé Vinke.

Roelof gaat in plaats van schepen jagen liever schepen varen en in 1924 laat hij bij de werf van Mol in Dedemsvaart de *Rijnstroom* bouwen. In juli 1924 wordt het schip te water gelaten, 24,38 meter lang en 4,85 meter breed met een laadvermogen van een dikke 111 ton. Rond 1926 wordt het schip gefotografeerd in de Dedemsvaart met de gashouder bij de kalkovens op de achtergrond. Aan het roer staat Roelof zelf, op het voordek moeder Fenna en drie van de vijf kinderen.

In 1932 wordt een lamme arm geplaatst op het schip en de *Rijnstroom* wordt hermeten in Meppel waarbij het laadvermogen wat lager uitkomt op 108,5 ton.

De zonen gaan uiteraard ook varen. De oudste zoon, Jan (1914) vaart als kapitein op een coaster. In de oorlog heeft hij drie maanden verborgen gezeten in de machinekamer van zijn schip, omdat de Duitsers het schip gevorderd hadden en hij weigerde van het schip te gaan. Jan emigreert (begin jaren 60 van de vorige eeuw) naar de Verenigde Staten en schrijft een boek over zijn avontuur (*92 days in Hell* en ook wel *the captain Blokzijl and the nazis*) (het verhaal staat in een beknopte versie in een boek met de titel "vlucht naar de vrijheid"). Zonen Willem en Roelof blijven op de *Rijnstroom* varen.

Vader Roelof overlijdt in 1935, 48 jaar oud, in Zutphen. Moeder Fenna woont daar met haar oudste dochter Johanna (getrouwd met Johannes Mastenbroek) en haar jongste dochter Catharina in de Coenenparkstraat. Gelukkig zijn Willem en Roelof in staat het schip over te nemen en te schipperen. Fenna hertrouwt later met (in 1939) Simon van Asperen, schipper op de *Ideaal*, een Hasselter aak van 165 ton in 1911 gebouwd in Avereest op de werf van Peters, en vaart er schelpen mee onder andere naar de kalkovens van Hasselt en Dedemsvaart. De schelpen haalt hij uit de Waddenzee en hij komt regelmatig op Ameland.

Zo ook de *Rijnstroom*. De broers Willem en Roelof Blokzijl zijn regelmatig in de kost bij de familie Adema in Nes op Ameland wanneer ze de waddeneilanden aan doen.

Ondergang

De broers Jacobus en Herman Bolt beginnen in 1915 een aannemersbedrijf in de grond-, weg- en waterbouw. In de jaren 1938-1939 leggen ze samen met de firma Eleveld de rondweg om Meppel aan en in 1939-1940 werken ze samen aan de dijkverhoging op Ameland. Een groot project om het eiland tegen de zee te beschermen. Uiteraard moet al het materiaal over water worden aangevoerd en de broers Blokzijl, bekend op Ameland en de Waddenzee, vervoeren eind 1939 een lading hout voor de aannemers.

*De Rijnstroom bij de gashouder van Dedemsvaart waarschijnlijk rond 1926.
Roelof Blokzijl aan het roer, moeder en de kinderen op het voordek.*

De winter van 1939-1940 is één van de strengste winters, de Waddenzee is bevroren, er treedt zware ijsgang op en de eilanden zijn weken geïsoleerd. Op 5 januari 1940 wordt bijvoorbeeld de verbinding Holwerd-Ameland verbroken. De bevoorrading van het eiland komt in gevaar en er rijden zelfs auto's over het ijs, waarbij verscheidene doden vallen. De vaart blijft gestremd tot 4 maart 1940 wanneer het weer lukt om de veerdienst geregeld te onderhouden.

De *Rijnstroom* ligt voor anker op de rede van Nes en vriest in. Rijkswaterstaat meldt dat de *Rijnstroom*, voor anker liggend op de rede van Nes, met de ijsgang wordt weggezet en op 17 januari 1940 op de Molenplaat van Ameland strandt. Op 19 januari is het schip met het ijs naar het Borndiep afgedreven waarna het op 21 januari is gestrand op de Koffieboonplaat in het Amelander Gat of Borndiep. Het wrak lag ongevaarlijk voor de scheepvaart in de positie 53-26-16 Noord en 05-34-44 Oost en is niet op de kaart aangeduid. Het schip breekt en de lading hout slaat weg. Bij laag water steekt de roef nog boven water uit en de mast staat nog overeind. Willem Blokzijl officieel de eigenaar van de *Rijnstroom*, doet later afstand van het wrak. Het schip was onverzekerd want zijn vader had al in 1925 de verzekering voor het schip opgezegd.

Met dank aan Dorothé Vinke en via haar Hille van Dieren (Wrakkenmuseum Terschelling), Pieter Jan Borsch (Museum Sorgdrager) en Tammo Fluks (Historische Vereniging Avereest).

George Snijder

Referenties

IJnsen, ing. F. (1988) *IJsgang in de Waddenzee*, rapport ANW 88.02, Rijkswaterstaat directie Friesland, maart 1988.

Blokzijl, Jan (1971) *Captain Blokzijl and the Nazis*, Uitgever Dorrance, Indiana University.

Archief RWS via Hille van Dieren, wrakkenmuseum Terschelling.

Liggers Scheepsmetingdienst Maritiem Museum Rotterdam.

De Rijnstroom van Roelof Blokzijl uit Hoogeveen staat te boek als een stalen zeilaarschip.

Het schip is na de tewaterlating gemeten in Arnhem onder nummer 624 op 12 juli 1924 (Ah624N). Het schip is 24,38 meter lang, 4,85 meter breed en heeft een waterverplaatsing van 111,242 ton. In Meppel is op 11 maart 1932 het ijzeren aakschip *Rijnstroom* van R. Blokzijl uit Hoogeveen hermeten. Het schip, gemeten onder nummer Mp601N, is lang 24,43 meter, breed 4,85 meter en heeft een waterverplaatsing van 108,468 ton. De hermeting is noodzakelijk door de plaatsing van een zijschroefinstallatie.

De Rijnstroom ligt bij Ameland vast in het ijs. Foto is waarschijnlijk genomen kort voordat het schip met het kruisende ijs wegdrijft naar de Koffieboonplaat

De **Sluziger Kroniek** is het verenigingsorgaan van de **Historische Vereniging Zwartsluis**. Het verschijnt in de regel driemaal per jaar: in april, september en december. De redactie ontvangt graag kopij voor het blad van of via leden van de vereniging; in te zenden naar het correspondentieadres of het e-mailadres van de vereniging (zie onder).

Bestuur van de vereniging: Jo Appelo-Slurink, *voorzitter*
Harm Pluim, *secretaris*
Martin Schuite, *penningmeester*
Thijs Oosterhof, *archivaris*
Jan Kats
Mevrouw G. Francoise-ten Klooster;
Mevrouw J. Roozeboom-Bakker.

Correspondentieadres: De Krabbescheer 1
8064 HL Zwartsluis
E-mail: h.pluim@swartsluis.nl
mobiel: 06-53300438

Adres archivaris: Kiekendiefstraat 89
8064 CL Zwartsluis
E-mail: archief-hvz@kpnmail.nl
Telefoon: 038-3868244

Redactie Sluziger Kroniek: Thijs Oosterhof
Jan Kootstra
Harm Pluim, *eindredacteur*

Website: www.historiezwartsluis.nl

Contributie: € 15,00 per jaar
€ 17,50 per jaar voor buitenleden

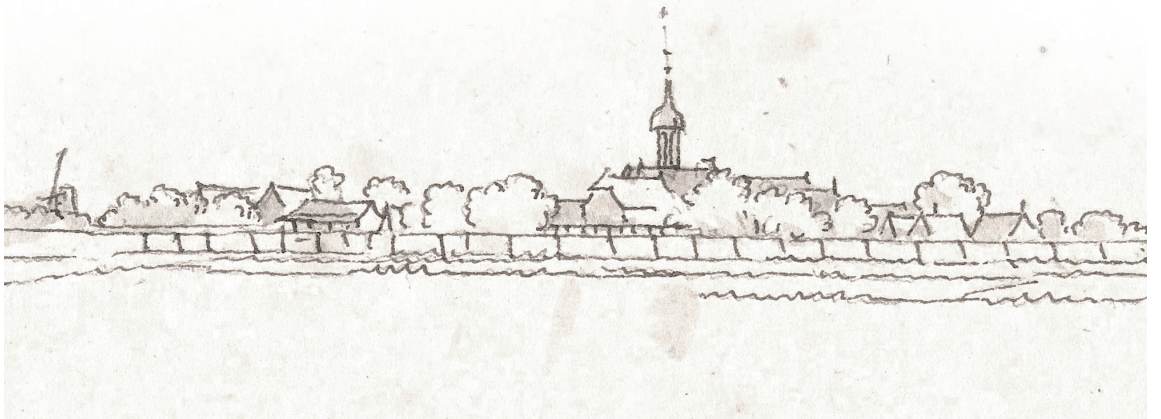
Bankrekening: IBAN: NL91 SNSB 0940 9022 06
BIC: SNSBNL2A SNS BANK NV
T.n.v. Penningmeester HV Zwartsluis

De penningmeester verzoekt u bij het overmaken van de contributie ook uw adresgegevens te vermelden.

Verantwoordelijkheid Kroniek

Aan de artikelen en rubrieken wordt de grootst mogelijke zorg besteed. Door de redactie wordt geen enkele aansprakelijkheid aanvaard omtrent onjuistheden en/of fouten in door derden aangeleverde artikelen. Zij behoudt zich het recht voor artikelen zonder opgave van reden in te korten of tekstuele wijzigingen aan te brengen.

Het overnemen van welk deel ook van de inhoud van de Kroniek of van foto's is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

De historische vereniging Zwartsluis, opgericht in 1990, streeft ernaar het historisch waardebesef en de kennis over het erfgoed van Zwartsluis te bevorderen in allerlei vormen, onder haar leden en andere geïnteresseerden.

Vormgeving en opmaak:
Rudi Dekker | Grafische Vormgeving, Zwartsluis
www.ruididekker.nl

